

РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.611+343.985

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОТИВОПРАВНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСАХ УРСР ТА УКРАЇНИ В РЕДАКЦІЯХ 1960 ТА 2001 РОКІВ (ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Саїнчин О.С., д.ю.н., доцент

Класичний приватний університет

У статті проаналізовані норми кримінального права щодо протиправного позбавлення життя людини у кримінальних кодексах 1960 та 2001 років. Звернуто окрему увагу на уніфікацію правового тлумачення норм кримінального права, призначених регулювати правовідносини за позбавлення життя людини. Розглянуто ті кримінально-правові норми, які регламентують порядок притягнення до кримінальної відповідальності за позбавлення життя людини, власне вбивства, у різних формах, що містяться в кримінальних кодексах УРСР та України.

Ключові слова: вбивство, умисне вбивство, смерть людини, тяжкі наслідки.

Саинчин А.С. ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРОТИВОПРАВНОЕ ЛИШЕНИЕ ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА В УГОЛОВНЫХ КОДЕКСАХ УССР И УКРАИНЫ В РЕДАКЦИЯХ 1960 И 2001 ГГ. (СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ) / Классический приватный университет, Украина

В статье проанализированы нормы уголовного права о противоправном лишении жизни человека в уголовных кодексах 1960 и 2001 гг. Обращено особое внимание на унификацию правового толкования норм уголовного права, которые регулируют правоотношения за лишение жизни человека. Рассмотрены те уголовно-правовые нормы, которые регламентируют порядок привлечения к уголовной ответственности за лишение жизни человека, собственно убийства, в разных формах, которые содержатся в уголовных кодексах УССР и Украины.

Ключевые слова: убийство, умышленное убийство, смерть человека, тяжкие последствия.

Sainchin A.S. CRIMINAL LIABILITY FOR ILLEGAL MURDER OF A PERSON IN THE CRIMINAL CODES OF USSR AND UKRAINE OF 1960 AND 2001 YEARS (COMPARATIVE RESEARCH) / Classical private university, Ukraine

Actuality of the offered article consists in that Constitution of Ukraine, article 3, proclaims – person, his life and health, honour and dignity, inviolability and safety, confess in Ukraine the greatest social value.

Any person has right to think that with the aim of realization of this, state has to make mechanism that protects and guards life and health of man from encroachments, under penalty of severe criminal punishment.

A research objects are law norms that regulate the order of bringing in to criminal responsibility for privation of life of man, actually murders, in different forms, that are in the Criminal code of Ukrainian Social Soviet Republic and Criminal Code of Ukraine, accepted in 1960 and 2001.

Research showed that Special part of the Criminal Code of 1960 had 33 articles that in any case regulated punishment for privation of life of a person.

These articles were contained in 7 to 11 Divisions of Special part, that did them very uncomfortable in an analysis and legal application.

Seems, that for a legislator, there was not an only idea in this matter, otherwise why these articles were in so numerous divisions of Code.

Instead of coming to the same terminology in the questions of punishment for privation of life of a person, murder, a legislator continued to "perfect" the norms of right, mostly doing their literary treatment, speaking about heavy bodily harms that entailed death, crimes that human victims, death of people, accidents and catastrophes, entailed, and only in 8 to 33 articles "murder" is remembered.

It is easy to criticize Soviet Criminal Code, or speak about its pluses – it is now only our history. Far more interesting there is an analysis of law norms, that protect life and health of citizens that are in Criminal Code of Ukraine of new release.

Consider that murders, as norms of law, that protects life and health of people must be contained in a 1 Division of present Criminal Code, to them probably there can be the determined location in three articles of

Criminal Code: murder under aggravating circumstances, murder under extenuating circumstances and murder without aggravating and emollient circumstances.

The content of disposition of article 115 of Criminal Code of Ukraine about murder under aggravating circumstances, except the above mentioned norms must contain murders in the consequence of assassination, mass disturbances, workers of law enforcement authorities, members of their families, representatives of the public forming on public law and safety of citizens enforcement, in the consequence of the ungiven help to the patient by the face of medical personnel.

Key words: murder, intentional murder, death of man, detrimental consequences.

Актуальність пропонованої статті полягає в тому, що Конституція України (далі – Конституція), ст.3, проголошує – Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Люба законотворча людина вправі думати, що з метою реалізації даної, мабуть найважливішої конституційної норми, державою повинний бути вироблений визначений кримінально-правовий механізм, що захищає й охороняє життя і здоров'я людини від зазіхань, під страхом суворого кримінального покарання.

Мета статті – визначення низки проблем уніфікації кримінально-правового тлумачення норм кримінального права, призначених регулювати правовідносини за протиправне позбавлення життя людини.

Об'єктом дослідження є кримінально-правові норми, які регламентують порядок притягнення до кримінальної відповідальності за позбавлення життя людини, власне вбивства, у різних формах, що містяться у Кримінальному кодексі (далі – КК) УРСР та КК України, прийнятих у 1960 та 2001 роках відповідно.

Проведеним дослідженням встановлено, що в Особливій частині КК УРСР 1960 року містилися 33 статті, які так чи інакше регламентують покарання за позбавлення життя людини. Статті ці містилися в 7 з 11 Розділах Особливої частини, що робило їх у край незручними в аналізі і правовому застосуванні. Здається, що у законодавця, не було єдиної думки по цьому питанню, інакше навщо розміщати дані статті в настільки численних розділах кодексу. Замість того, щоб прийти до єдиної термінології в питаннях покарання за позбавлення життя людини, власне вбивство, законодавець продовжував «удосконалювати» норми права, найчастіше роблячи їхню літературну обробку, говорячи про тяжкі тілесні ушкодження що спричинили смерть, злочинах що спричинили людські жертви, загибель людей, нещасні випадки і катастрофи, і тільки в 8 з 33 статей згадується «вбивство», це ст.ст.58, 59 та 93-98 КК УРСР. Наприклад, при терористичному акті проти життя державного, чи суспільного діяча говорилося про вбивство, також вбивством називалося позбавлення життя представника іноземної держави.

Ймовірно законодавець робив акцент на позбавлення життя особливо важливих персон, і навпаки, при бандитизмі і розбої питання пов'язані з позбавленням життя людини в диспозиціях статей взагалі не згадувалися, їх можна було знайти тільки в коментарях, начебто кодекси приймаються відразу з коментарями. Юристу, та й не юристу, зрозуміло, що кримінально-правові норми, пов'язані з покаранням за позбавлення життя людини, повинні міститися в єдиному розділі, або знаходитися в єдиному блоці статей КК. Здається, вони повинні бути прості в читанні, носити однаковий характер, до них повинна застосовуватися термінологія яка не потребує використання тлумачного словника.

Можна скільки завгодно критикувати старий КК, або вихвалити його достоїнства – він тепер лише наша історія. Набагато цікавіше є аналіз кримінально-правових норм, охороняючих життя і здоров'я громадян, що містяться в КК України нової редакції. Проведемо аналіз кримінально-правових норм зазначеної категорії нового кодексу.

У 2001 році закінчилися перехідні положення Основного Закону - Конституції. Усі норми у відповідних галузях права повинні будуватися відповідно до пріоритетів Конституції. Цілком логічним кроком законодавця, що змінює і розширює правове поле в області регулювання кримінально-правових відносин стало прийняття у квітні 2001 року КК України. Нагадаємо, що якщо Конституція проголошує, що в Україні життя та здоров'я її громадян є найвищою соціальною цінністю, указуючи тим самим на пріоритет для майбутнього законодавця, то цілком логічним було би злочини проти життя і здоров'я громадян винести в 1 Главу Особливої частини КК.

Однак, незважаючи на чіткий пріоритет Основного Закону, у 1 Главі КК ми знаходимо не злочини проти життя і здоров'я, а проти основ національної безпеки держави. Порядок побудови статей у даній Главі фактично той же, що й у КК УРСР 1960 року. Залишається незрозумілим з якої причини законодавець змістив акценти. Хоча виправдання безумовно можна знайти безліч: це охорона територіальної цілісності і суверенітету держави, захист влади і конституційного ладу і т.п. Але, якщо ми говоримо про правовий режим у державі, то і норми права в ньому повинні будуватися відповідно до Конституції.

Здавалося б, що раніший досвід побудови кримінально-правових норм повинний був дозволити сконцентрувати злочини проти життя та здоров'я в єдиному розділі, у якому ми знайшли б для себе відповіді на всі питання різних позицій про позбавлення життя людини. Якщо в старому кодексі, як ми вже відзначали, таких норм було 33 у 7 розділах, то в КК нової редакції таких норм ми знаходимо вже 67, у 14 з 20 розділів. При цьому, більшість з них містяться не в Розділі про злочини проти життя і здоров'я громадян, де їх тільки 11, а у 8 різних Розділах Особливої частини кодексу.

Так, у Розділі про злочини проти навколишнього середовища їх 9, у Розділі про злочини проти суспільної безпеки їх 6, у Розділі про злочини проти безпеки виробництв їх 8, у Розділі про злочини проти правосуддя їх 5, по 4 у військових злочинах і злочинах проти світу і безпеки людства, а більше всього норм права, зв'язаних з позбавленням життя людини ми знаходимо в Розділі, що говорить про злочини проти безпеки руху й експлуатації транспорту – таких норм там 12.

Здається, що законодавець знову до єдиної думки в питаннях регламентації насильницького позбавлення життя людини не прийшов, інакше чому ми знову зустрічаємо позначення сутності насильницького позбавлення життя людини – вбивства, поняттями старого КК: загибель людей, зазіхання на життя, смерть потерпілого, смерть, вбивство, навмисне вбивство. Разом з тим, додатково з'явилися нові трактування вбивства, наприклад, диверсія спрямована на масове знищення людей, (див. коментар КК – смерть) ст.113 КК, або розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, у результаті чого наступила смерть особи, ч.2 ст.381 КК України.

Особливо варто зупинитися на 2 Розділі Особливої частини КК: Злочини проти життя і здоров'я особистості.

У ч.1 ст.115 КК України законодавцем, здавалося б, чітко визначене, що вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Відзначимо ключові слова: вбивство, умисне, смерть іншої людини. Здається логічним подальше розкриття поняття того, що ж є умисним вбивством і в яких випадках позбавлення життя іншої людини буде вважатися умисним. Крім даної статті, вказівка на умисне вбивство (читаємо умисне заподіяння смерті людині) ми знаходимо ще в ст.116 КК – умисне вбивство, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, у ст.117 КК – умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, у ст.118 КК – умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця й у ст.119 КК – вбивство через необережність.

Знову стає незрозумілим, чому ст.3 Конституції говорить про вищу соціальну цінність для держави – життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека людини, а Розділ 2 КК України говорить про злочини проти життя та здоров'я особи. Із судово-медичних, судово-психіатричних, психологічних, соціальних і інших джерел відомо, що особистістю людина стає в 5-7, мінімум у 3 річному віці. Як же бути у випадках позбавлення життя розумово хворих людей від народження, імбецилів, олігофренів і т.п., тобто цілком недієздатних осіб?

У ст.115 КК України говориться про умисне вбивство, а в ч.1 цієї ж статті про вбивство без вказівки на його умисний характер. Якщо ч.2 ст.115 розкриває поняття умисного вбивства і дає перелік умисних вбивств, вважаючи цей перелік вичерпним, то логічним представляється його продовження диспозиціями ст.ст.116, 117 та 118 КК України. Інакше немає необхідності виділення їх у самостійні статті КК.

Незрозумілими і не логічними є коментарі до ст.ст.116 і 117 КК, де стан сильного душевного хвилювання та вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є афектними, а значить про навмисність говорити в таких випадках не можна. Наприклад, як кваліфікувати дії матері, що

годує, що в процесі годування заснула і грудьми задушила дитини, при цьому смерть дитини виявлена через кілька годин і в які тимчасові рамки законодавець вкладає поняття новонародженої дитини, з моменту народження – зрозуміло, а доки його розвитку – немає.

І, нарешті, порядок визначення ступеня тілесних ушкоджень визначається законодавцем за правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, згідно додатка до КК. За зазначеними правилами, визначені позиції і тимчасові рамки втрати здоров'я або втрата визначеного органа деякою мірою розмежовані, тому незрозумілим залишається як у людини, яка спричинила тілесні ушкодження іншій людині може бути намір на нанесення легких, середнього ступеня або тяжких тілесних ушкоджень, і тим більше незрозуміло як може існувати намір на тяжке тілесне ушкодження яке спричинило смерть потерпілого (знову не людини). Людина, позбавляючи життя іншу людину, має намір тільки на нанесення тяжких тілесних ушкоджень без настання смертельного результату і незрозуміло, як кваліфікувати дії особи, яка в ході заподіяння тяжких тілесних ушкоджень заподіяла смерть двох і більш людей, тоді як законодавець вказує в ч.2 ст.121 КК на смерть потерпілого.

Ці та інші питання говорять про необхідність проведення подальшого удосконалення кримінального законодавства та приведення його у відповідність до Конституції, а бурхливі політичні процеси, що відбуваються в державі дають можливість юристам припускати, що Україна буде розглядатися як держава – претендент на входження в Раду Європи й інші особливо важливі суспільно-політичні структури.

У зв'язку з цим Україна має зробити величезну роботу з приведення свого законодавства, у т.ч. і кримінального, у відповідність з міжнародними нормами, більшість з яких є уніфікованими і носять однаковий характер у сутності їх розуміння. Це, наприклад може допомогти у взаємному обміні інформацією, вживанні спільних заходів по розслідуванню окремих, найбільш проблемних, видів злочинів. Здається, що складно буде розробляти спільні міри участі різних держав по боротьбі з вбивствами, наприклад, якщо в Європі під вбивством розуміється протиправне позбавлення життя людини, а ми поряд із вбивством продовжуємо під цим розуміти і тілесні ушкодження і смерть особи, смерть потерпілого, загибель людей, масове знищення людей і т.п.

Вважаємо, що вбивства, як норми права, які захищають життя і здоров'я людей повинні міститися в 1 Розділі КК, їм ймовірно може бути визначене місце в трьох статтях КК: вбивство при обтяжуючих обставинах, вбивство при пом'якшуючих обставинах та вбивство без обтяжуючих та пом'якшуючих обставинах.

Зміст диспозиції ч.2 ст.115 КК України про вбивство при обтяжуючих обставинах, крім зазначених норм повинен містити в собі вбивства в наслідку терористичного акта, масових заворушень, працівників правоохоронних органів, членів їх родин, представників суспільних формувань по охороні суспільного порядку і безпеки громадян, у наслідку ненаданої допомоги хворому особою медичного персоналу.

До вбивств при обставинах, які пом'якшують відповідальність, варто віднести лише вбивства при перевищенні меж необхідної оборони і затримання злочинця, й вбивство через необережність.

Вбивством без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин може бути вбивство в наслідку залишення в небезпеці і ненаданні особі необхідної допомоги, знищення чужого майна, порушення правил екологічної безпеки, порушення правил по охороні і безпеці праці, порушення правил безпеки руху й експлуатації усіх видів транспорту, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, радіоактивними матеріалами і легкозаймистими та їдкими речовинами.

Питання умислу та необережності, де-юре, повинні розглядатися судом у кожному випадку окремо, з огляду на те, що моральні, правові і юридичні наслідки при вбивствах є предметом незворотним і непоправним, де-факто. Припускаємо, що в цьому відношенні повинні сказати не останнє слово не тільки юристи в галузі кримінального права, але й конституційного, міжнародного й інших галузей права.